

Jean Pierre Duvoisin

**BAIGORRIKO
ZAZPI-LILIAK**

Fitxategi hau “liburu-e” bildumako alea da,
liburu elektronikoen irakurgailurako prestatua.

Liburu gehiago eskuratzeko:

<http://armiarma.com/liburu-e>

Iturria: *Baigorriko zazpi liliak*, Jean Duvoisin (Juan San Martinen edizioa). Elkar, 1987

<http://klasikoak.armiarma.com/>

Egileari buruzko informazioa:

<http://zubitegia.armiarma.com/egileak/00287.htm>

BAIGORRIKO ZAZPI-LILIAK

Beihalako egunetan, behin batez, Baigorriko jauregi zaharrea ziren artho-xuritzeak. Badakizue artho-xuritzeetara biltzen ohi dela inguruetako gazteria, eta holako bilkhuetan lakhet dutela kantu zaharren kantatzea eta noizbaiteko khonderen erreberitzea.

Halako solasak Baigorriko herjaunaren gogoko ziren; goan zen beraz artho-xuritzailletara bere alaba andrearekin.

Han baziren zazpi neskatxa gazte deitzen zituztenak *Herriko Zazpi-Liliak*. Hekeiri buruz hau erran zuen herjaunak:

Aurthen, ene alaba andrearen eskonarazteko gogotan naiz. Zuetarik zeinak-ere pollikienik erranen bait'u khondera xahar bat, hainari dote on bat emanen diot ene alabarekin batean ezkontzeko bere hautuko gizon gazte batekin.

Solas horrek begiak argiarazi ziotzaten Zazpi Lilieri. Senhar bat nork berak hautatua, harekin

dote ona, hortan bazen bakhotxari zertaz bihotzean pilpil eragin.

Bainan nola ahalke zerbaitez, hetarik nihor ez baitzen mintzatzera abiatzen, herjaunak erran zuen:

Lehenik has bedi Leizarazuku Gana; adi dezagun dakien khondera. Izan dadien luzea edo laburra, ez da axolarik, gogaragarri izan dadien ber.

Ganak, herjaunari polliki agur eginik, ideki zuen ahoa, eta huna nola mintzatu zen:

AZERIA, BELEA ETA MANDOZAINA

*Dron dron dringilindron
Bataren gaitza bertzearen on.*

Egun batez, Borjatto azeria (azeri guziek Borjatto dute izena) iguzkitara zagon berotzen. Hor heldu zayo belea khexu handitan, zerbait arrangura handi burutan balu bezala, eta ahapetik erraten dio:

Borjatto, adi zak berri handia. Haritz baten gainean gogoetaka nindagolarik, bat-batean ikusi diat Petut mandozaina Latsagako mentatik atheratzen. Eskutik dilindan ekhartzen zikan zikhiro azpi eder bat. Gozoki behatu zioz bi edo hirur aldiz; gero mandoaren eskerreko xixteran sarthu dik. Ai! galtzea merezi bailikek... holako zathi gorria mandozain zirtzil batentzat egina othe duk? Begiz ontsa hartu diat zein tokitan ezarri duen. Orai, erraten duten bezain xothila balimbahaiz, errexki atzemanen diok zikhirokia, eta bi-biek janen diagu; ezen gosez niagok, ez

nauk oraino gosaldua. Petut astaputz Galharretako patarrari lothua duk orai; eta gainera deneko, ikusiko duk guri buruz ethortzen. Athera hakio bidera, mira zak ezkerreko xixtera, eta gurea dukek zikhrokia. Zer asea guretzat!

Solasa Borjattoren gogokoa ahal zen. Beharriak xut-turik, kokoriko jartzen da Galharretako patarrari beha.

Beleak etzuen gezurrik erran: mandozaina tun tun tun heldu zen bere mandoaren gainean jarria. Azeria urrunera ohartzen zayo. Ordua zen ikusteko zer egin. Nola mando gainerat igan nausia ohartu gabetarik? Azeriak ephe guti frango du debrukeria zerbaiten asmatzeko. Zer egin zuen?

Errara, luze bezain zabal, bidearen gainean etzaten da, begiak hertsirik, alegia hila. Petutek ikusten du; harritzen da; mandotik jautsirik, lotzen da gure maltzurriari, bere baithan eginez, naski ihistari zembaitetik tiroa emanik, oilo-jale xirtxilak han akhabatu dituela bere txarkeriak. Behatzen dio gainera eta azpira: ilea momorra du, larrua zabal eta gori. Petutek dauka hartarik otxin bat bederen atheratuko duela. Ixter batetik

harturik, azeria arthikitzen du mando gainera, eta sakatzen du eskuineko xixteran.

Ordu artean gauza hein bat ontsa goan zitzaion azeriari. Bainan nahi litakeen hartarik, arduraz zerbait eskas izaten ohi da. Zikhiro azpia ezkerreko xixteran zen, eta Borjatto eskuinekoan. Lana zen batetik bertzera iragaitea gizona ohartu gabetarik. Azeria hari da zerbait joko asmatu beharrez. Fortuna alde jartzen zayo. Iguzkia beroa da, buruan jotzen du mandozaina; horra non loak daraman gizagaizoa.

Azeria arteaz baliatzen da; emekitto sartzen da bigarren xixteran, beheiti igortzen du zikhirokoa, eta bera jauzi batez badoha lurrera. Ahoan harturik jakia, zalhu oihampean itzaltzen da.

Helkariari ernerik beha zagokon belea. Azeriak joko hortan lekerreginik ere, axola guti zuken; haragiak zion axola. Ikusi duenean azeria puskaren jabe dela, ondotik badohakio galdatuz bere zathia. Azeriak ihardesten dio:

Zer diozu, maitea? uste duzu zure paparoren bethetzeko jarri naizela biziaren galtzeko menetan? — Tattiko! zoroa lizate hori egingen lukena. Gaixoñoa, ergelketa bertzetara bazohaz-

ke. Petutek ere ase on baten ametsa zuen; ni aseko naiz zuen bien orde.

*Dron dron dringilindron,
Bataren gaitza bertzearen on.*

Gana Leizarazukoa ixildu zenean, herjaunak eta han ziren guziek laudatu zuten boz batez.

Haren ondorik, Urdozeko Madalena gaztearen mintzaldia ethorri zen.

Huna haren solasa:

II.— HARTZAK NOLA GALDU ZUEN BUZTANA

*Panat e repanat,
Nat de pecat.*

Hartzak athera zuen hitz hori; bustana gosta zitzayon bere hitza.

Herjauna, beihalako gauzez oraikoez bezain jakitsun zare. Zuetarik, ordean, oi ene lagunak, zeinek erran dezake nola hartzak galdu zuen buztana. Egun, hori ez dakienak entzun nahi banaz, erranen duke bihar ni bezain jakintsun dela.

Jainko onak egin zituenean abere motak, hartzari, bertze guzieri bezala, gibelean ezarri zion buztana, buztan luze eta hazkarra. Orai, bada, hartzak ez du buztanik. Nola galdu duke luzagarrri eder hori?

Egun batez, goseak inguruka zerabilan hartza: zerbait onik atzemateko lehiak, sudurra airera ezarrarazten zion. Bere usnak erreka batetara jautsarazten du. Eta zer ikusten du

han? Borjatto jaunak, antzara handi bat ithorik, jatera daramala, Hegoaritz-zilhon.

Bi jauziz badohako, oihu egiten duelarik: Zer hari haiz, ohoin txarra? nork eman dauk antzara hori? Xirtxila, utzak berehala, edo zafraldi bat atherako duk sari.

Azeriak etzuen utzi nahi. Erraten zuen nihork etzuela atzemaileak baino zuzen hoberik antzaren jateko. Hartzak kaskoinez ihardesten dio:

*Que l'as panat!
Panat e repanat,
Nat de pecat.*

Erran nahi baita:

*Hik ebatsi,
Nik arrebatzi,
Bekhatu dela ez die irakatsi.*

Haimbertzenarekin, jotzen du azeria bere buztan hazkarraz, pimpoilka igortzen du hogoi urhatsetan harat, eta bi klaskakoz iresten du antzara bere hegatsekin.

Borjattok min zuen sahets-hezurretan; emeki ferekatzen zituen minaren gozatzeko, eskaraz hortzen artean erranez hartzak kaskoinez erran zuena:

*Hik ebatsi,
Nik arrebatzi,
Bekhatu dela ez die erakatsi.*

Gero aphalttorik hau ere erraten zuen:

*Nik oloak,
Ez goxoak!
Hik ere beharko
Niri pagatu biharko.*

Azeriak, ordean, zer egin hartzari? Ez da ahanzteko gaizkia gogoan duen gaixtagina gai dela bethi gaizkiaren egiteko, indarka ez bada ere, eskupez bederen. Laster ikusiko duzue hean ez den hori egia.

Handik bi edo hirur oren gabe, azeria oharten da bere etsaya lo datzala, ongi gosaldurik, iguzki begira, haritz baten azpian. Herresta-herresta

hurbiltzen zayo emeki; estekaten dio buztana haritzari, eta lau-hazka badoha Olhaberriko gizonetara deihadar eginez: Hartza! hartza! zuen azienden xahutzen hari!

Gizonak altxatzen dira, sardeak harturik, zakurrak aintzinean, eta oihuka. Harramantz hortarra, hartza atzartzen da; ihes egin nahi luke, hainan buztanak haritzari lothua dauka. Egonez galtzera dohala ikusirik, etsiako indar bat egiten du; libratzen da; ai! bainan buztana, errotik atheraya, haritzari utzirik. Hola ihes egin dezake, oin-hazez marrumaka. Eta Borjatto irriz eta jauzika, eta gibeletik burlaz:

*Panat e repanat,
Nat de pecat,
Nik oloak hartu
Hik orai pekatu.*

Horra nola geroztik hartzak diren buztanik gabe. Hortarik ageri da gizonik txarrenak hazkarragoari min egin diozokela. Ongiegileak, esker guti maiz izanen badu ere, ez du bederen etsai ixilkakorik egiten.

Bere aldian mintzatzera doha Geraxane Iriberrikoa, neskatxa gazte pimpirrina.

Adi zazue zer dion:

III

NOLA ELKARREN GANIK BEREZI ZIREN LAR-ABEREA ETX ETXE-ABEREA? NOLA GUZIEK GALDU ZUTEN MINTZATZEKO DOHAINA?

Ixtorioa ez da hala-hulakoa, merezi du ez dadien utz galtzera.

Herjauna, ez da ene usteraz ehun lekora hautan gizon argituagorik beroren Ohorea baino. Nor da, ordean, iguzkiaren azpiko gora-behera guziak burutan hartuko dituen? Liburuek ere ez dituzte guziak ekhartzen; ez dukezu menturaz hetan ikusi nola elkarretarik berezi ziren lar-abereak eta etxe abereak, ez-eta zer ariaz batzuek eta bertzeek galdu zuten mintzatzeko dohaina.

Jainko onak egin zituenean abere motak, gizonaren zerbitzura manatu zituen oro, xehe eta larriak.

Gizona gaixtatu zen ordean, bai-eta ordainez abereak ere. Etzuten gehiago entzun nahi nautia; eta areago dena, maiz egiten zioten bidegabe. Halaber, beren artean etsai jarri ziren; gerla gorritan zaramaten bizia. Dohakabe ziren beren manatzailea ukhatu zutenaz geroztik. Orduan ezagutu zuten, baitezpadako zela buruzagibaten izatea, bakea ezar zezan abere populan. Gizonaren ganat itzultzea zuketen hoberenik; bainan hisia gaixtoak etzuen nahi, eta hala beren arteko zeini eman manamendua?

Zembaiti bururatu zitzaizoten batzarre handibaten egitea, eta han bozetik errege baten hautatzea. Ausarki abiatzen direnek egiten dute aintzina bide. Orotara mezulariak bidali zituzten beren erabakiaren erantzutera.

Batzuk ongi hartu zuten, bertze askok gaizki. Bainan emana zen abiadura; eta, egun berezian, bide guziak estali ziren zernahi abere motaz. Batzarrera zihoazen, multzo bat haro eta argudiotan, bertze batzu jauzi eta burbutzika.

Gizona atheratu zitzaizoten bidera, eta erran zioten: Zertara zohazte hola? uste duzue naski ni baino nauti hoberik atzeman. Zoroak!

*Bilhatzen duzue bonbon,
Zuentzat izanen da zedebon.*

Zuen arabera, errege hautatzera zohazte. Zoroak! diot berriz ere; ez duzue zuek hautatu-ko. Holako irakiduretan, hazkarrena, edo hobeki oraino ozarrena, jartzen ohi da buru-buruko.

*Errege edo buruzagi,
Izenak ez du deusik erran nahi.*

Ene zuzena ukhatuz, suertakari itsuetara sartzzen zarete. Orai duzuen manamendua baino ordukoa gogorrago izanen da, bereziki aintzindari berria balimbada burugabea eta gizon ahula. Gainera heltzen lagundu dutenek nahiko dute heyen erranetik mana dezan. Haren izenaz baliatuz, zembat tzarkeria eginen ez dute! Nausi baten orde, ehunka izanen ditutzue nausiak zue-taz aholo-gutikoak. Nahiko duzue bakea, eta zuentzat ez da izanen ez bake ez-eta pausurik. Gerla! gerla! batean itsua, bertzean ageria.

Orduan, gaizoak, zuetarik zembatek bizkarretik ez ditutzue galduko haragi bizi zathiak!

Hartza, hik baduk indar; ikusten dayat ile mamor gozoa; uste diat oraino ikusi hire larrua nausi berriaren bizkarrean ezarria, hotzak marhanta dezan beldurrez.

Hartzak etzuen ongi hartu solasa; gurguria bat eginez, goan zen bere bidean.

Hor heldu da ximinoa, alegia saindu ttipia. Gizonak ikusi zuen burlatu nahi zela. Ostiko bat gibelean emanik, pimpoilka igorri zuen han harat.

Borjatto azeria, osticoaren beldurrez, jauzika goan zen, murrikatuz, bainan ez hurbil danik, urrunduxe zenean.

Gehientsuak etziren horiek baino zuhurragoak agertu. Tarrapataka zihoazin, aintzinka. Bakharrak gelditu ziren gizonarekin.

Zaldia, idia, ahuntza, ardia, urdea, astoa, xakhurra eta gathua gelditu ziren. Bertze guziek egin zuten herritar batzarrea.

Lehoina mintzatu zen lehembizikordik. Hau erran zuen: Anaya maiteak, behar baduzue errege gerlari on bat etsayari buru egiteko, nik kargu

hori har nezake, nahiz den karga handikoa; elkhar adi zazue, eta libroki erran hean ongi zaitzuenetz.

Solasa etzen guzien gogoko, bainan etziren zeihar goatera atrebitu. Geroko beldurrak ixiltto atxiki zituen. Ordukotz, lehoinak zembaiti aginduak zituen kargu hoberenak, baldin errege izendatua izaten bazen. Heyek eta adiskideen adiskideek goraki erran zuten balentena behar zela buruzagi. Xeheeria guziak laudatu zuen berehala solas hori, elkharri ziotelarik, lehoina etzela berez gaixtoa, samur-aldiak ere etzituela iraunkor, eta laguntza ona izanen zutela handimandiek arrangura-bideak emanen zituztenean.

Horra nola hautsia izan zen Jainkoak ezarri legea.

Ondorioak etziren hobeaki zatu. Geroztik hunat lehoina bere hautatzaileak janez bizi da. Erregek bezala egiten dute haren ondokoek, eta lar-abereen artean ez da lehen baino bake hobetik. Bethi gerla gorria dute, *Txarrenak amor!* horra heyen arteko legea. Egiaz, balitake bertze lege bat hori baino zuzenagoa, bainan hura paper pozi bat, gaixtaginen baragarri ez dena.

*Zapata xuriak paperez,
Uria denean baterez.*

Jaunak, hasarre handitan, bere aintzina deithu zituen gizona eta abereak. Agertu ziren ikharan.

Jainkoak gizonari lehenik erran zion:

Gaixtatu haiz, gaixtatu. Kentzen dayat abereen gainean eman nayan nausitasuna. Bainan nola ongia ere zembait aldiz egin izan baituk, aintzina manatuko dituk hirekin gelditu nahi izan diren aziendak. Bertzerik baterez! Horra hire gaztigua: basek eginen daye gerla.

Orai, abereen aldia. Jainkoak erraten diote:

Zuek, lar-abereak, nik eman legeaz egin duzue arrangura, eta ikusten dut gaixtakeria gaixtakeriaren gainera daramazuela ene legea hautsi duzuen ordutik. Bi gaztigu merezitu dituzue. Behinik behin zuen mihiari khentzen diot hitza. Gaur-geroz zuen mintzaya izanen da orro-aka edo kirrimirrika batbederaren jeitearen araber.

Bigarren gaztigua izanen da egiten ditutzuen gaizkien araberakoa.

Hi, hartza, hire indarraz hantua hindabilan. Higuin diat urgulua. Bertzalde, nik maite ditudan bildots eta ardiak, hik puskatzen eta jaten dituk. Gizonaren aztaparretara eroriko haizenean, salduko hau alfer tzar zembaiti, lanean hari gabe bizi nahi denari. Pimpirrina ez haiz; halere behar-ko haiz karrketan dantzatu, makhilaren larde-rian, muthurrekoa ahoan, hiri beha geldituko diren xoro ergelen irrigarri.

Lehoina, hi bizi haiz bertze abere mota gucien gostuz. Gizonari ere oldartzen hatzayo zembait aldiz. Gizonak erabiliko hau tiroka; eta bizirik atzematen hauenean, ezarriko hau burdi-nazko kayolan, eta eramanean hau hiriz hiri, jendeen ikusgarri, hi abereen alegiazko erregea.

Jainkoak, bertze lar-abereeri eman ondoan zeini bere gaztigua, deithu zituen etxe-abereak, eta erran zioten:

Ene lehembiziko legea hautsi gabetarik, gizonarekin gelditu zaretenak, zuek ere baditutzue hoben pagatu beharrak.

Hi, zaldia, lasterkari handia haiz. Zertako harotzari eman diok uztar, burdinazko zapatak ezartzen zaizkikanean? Hire onetan hari zukan; ezen, bertzenaz, haragiraino higa hintzazke behatzak. Oraino gehiago: lurrerat arthiki duk hire nausia, zeren naski zaldarez soberaxe ase hintuen. Horien gatik, emanen daye zela bizkarrera, brida-burdina ahora, eta hire gainera iganen duk nausia. Azotearen beldurrean erabiliko duk berak nahi duken toki guzietara.

Hi, idia, ezdeuskeria baten gatik ez haiz ahalke izan adarraz jotzeko hire nausiaren andrea. Ikusten huen etzela hire hezteko indarretan. Haren haurrak ere lotsatu dituk, baihakien ahalgabeak zirela. Horien gatik, beharko duk jasan uztarria eta lanean hari, akhuloaren azpian.

Hik, ahuntza, gaztaina landareeri larrutu dioten azala. Bahakien bidegabe egiten huela; aitzakiarik ez dun. Eta hik, ezin-asezko ardia, arthoa, hire nausia hazi behar zuen arthoa jan dun, sorthu eta lurretik goititzen hasi orduko. Biak bardin hobendun zarete. Ordain zuzenez biek ez duzue zuen esnea gozatuko; gizonari eman beharko duzue zuen umeentzat ez den guzia.

Urdea, hi, goiz arrats bethi kurrinkaz eta arranguraka hago. Higuigarri duk hire musika. Hire su, hire gogo guzia ematen duk zikhinkeria higitzen muthurraz. Zerbitzurik ez duk. Lohian eta zikhinkerian eramazak bizia, gizonak hazi nahi haueno, eta jan beheza gero lan gogorak dituzkeenean.

Hik, Miñi, haurraren esnari khendu dion gaina. Gainerakotik ere ez ahal huen hambat utziko, etxeko andrea ez balitzain heldu. Sagu arratoinak atzamaten ditun; ongi luken hori, ohoin txar bat ez bahintz. Xakurra ematen dainat partida: etzarete behinere adiskidetuko, eta harekin izanen dun ikusteko zerbaiti lotzera eginen dunanean.

Xakhurra, hi orotarik fidelena izan haizelakotz, izanen haiz gizonaren adiskidea. Orhoit hadi hargatik, behin batez landara eramaten hio-larik gosaria, hura bidean janik. Hutsa ekharri hion zarea, ustez naski hire gezurrek aski ontsa aseko zutela hire nausia. Behingoa barkhagarri duk, zeren nausiaren zaintzeko, uzkur ez baihaiz hire biziaren menturan.

Ahanzter dut astoa. Nola ez baita kantari ederra, ez dut nahi elizan sar dadien, ez-etare jaun erretoraren pentzean. Murriztu duk belhar saildua. Elizakotzat ematen dena enea da. Horren gatik astoa ibiliko da hastariketa iharara. Abere onto bat da, nahiz burua gogorskoa duen. Ez bezo gizonak eman haxe dorpheegirik bizkarrera.

Batak du hoben bat, bertzeak bertzea. Bainen bada bekhatu bat, guziek bardin duzuen: mihi gaixtoa duzue. Hazten zinituzten nausiaren gainean zembat elhe txar ez duzue erabili! Zuen marmazikak nitaraino hedatzen ziren. Hoin gaizki baliatzen zaretenaz geroztik mintzatzeko dohainaz, khentzen diot zuen mihiari hitza. Egundanik, zaldiak eginen du *ihih*, idiak *muu*, ardiak eta ahuntzak *bee*, urdeak *urru urru*, astoak *aa* *aa*, gathuak *ñau*, xatkurrak *ttau ttau*.

Jaunak eta andreak, zuetarik norbait lehiatsu balitz jakitera noiz gerthatuak diren sendagaila horiek, lehenik berak erran beza zembat ur ehun urthez goaten den Baigorriko zubiaren azpitik, zembat hosto duen oihanak, zembat xori dabilan

airetan. Hori erran ahal badezat, nik ere iharde-
tsiko dut haren galdeari.

*Eta zirt eta zart
Malapart.
Gizonak bizarra gorri
Aldara bidetik horri .*

Hitz horren gainera, guziak irri karkaraz
zabaldu ziren eta esku-zaflaka doihuz: Ederki!
ederki!

Orai Extebeni Mokozaingoaren mintzaldia
dugu. Tartaroaren ixtoria hunela erran zuen:

IV.— TARTAROA

*Eder da eder besta-eguna,
Okher ez badu biharamuna.*

Herjauna, badakizu Jainko zuzenak maiz gaixtaginen eskuz gaztigatzen dituela heyen iduriko gaixtaginak.

Debrua goazen behin Jainko Jaunaren aintzera eta hau erran zion:

Jainko handi, Jainko botheretsua, zure ganik heldu diren gauza orotan agertzen da zure zuzentasuna, eta bidegabekeria ez da nihoiz ikusi zure erabakietan. Ni, naizen dohakea, izatu naiz gaztigatua; aithor dut merezi nuela. — Bizkitartean badaude gaixtagin asko ni bezala zathituak izan gabe. Nola jasaiten duzu jendaki bat, gauza izigarrienak eginez, kistau haragia janez bizi dena?

Jaunak ihardetsi zuen:

Ez dagokit hiri galdatzea zer ariaz egiten dutan hau edo hori. Utsak ene gain zeru lurren gobernu. Hi, izanen haiz bethi leheneko Satan

zimarhutsu hura bera. Aithortzen dut ene zuzentasuna, eta aitzakiatzen duk hambatean, erranez ez dutala gaztigatzen populu hobendun bat. Ez duk behinere aditu erraten:

*Jainkoa luzakor,
Ez ordean ahanskor .*

Ethorria baita jendaki madarikatu haren gaztigatzeko ordua, habil heroni; oraikoan ematen dayat eskua halako gaixtagineri egiteko nahi ditukan min guziak.

Habilkit begien aintzinetik.

Gaizkiaren egitea, debruaren gogoko lana zen. Berehala goan zen handik eta lurrera jautsi zen, marruma ilhun itsusi bat eginez.

Non zen bada jendaki tzar, Satanen eskura utzia izatea merezitu zuen hura? Urrun hemendik, urrun itsasoz eta leihorrez, itsasoz eta leihorrez urrun; gure leihorretarik eta itsasoetarik haratago, guk ezagutzen ez ditugun aurkhintzetan.

Pesiak emanik, kosta basa hartara jotzen zuenean untzi batek, hango jende gizajaleek

errerik iresten zituzten leihorra hartzen zuten mariñelak.

Eta zertara ohartu zen debrua xahutzeko lanaren abiatzeko?

Izenik ez duen mendi gora baten kaskoan zagon tartaro izigarri bat, harroka muthurrari burdinaz josia, egin izan zituen gaixtakeria handien gatik. Debrua goan zitzayon xixtu firrintaka, su phindarrak bidean zariotzala. Tartaroari erran zion: Nik manatuko darozkiatan guziak egin nahi badituk, nik urratuko ditiat hire burdinak eta hortik atheratuko haut.

Tartaroak gogotik agiundu zuen eginen zituela debruak manatuko ziotzan guzi guziak. Orduan Satanek trenkatu zituen Tartaroaren burdinak, xotx iharrak izan balire bezala. Lepho zakitik hartu zuen tartaroa eta xirurika eraman zuen lasto izpia bezain errexki, urruneko itsaso gaitz haren bazterrera. Hamar idiren larruz egin zuen harritzeko zahagi bat; haren gainean ixtaklok ezarri zuen tartaroa, eta erran zion: Habil aitzinean dukan lur hortara, eta horko jendeari egiok ahal dukan min guzia.

Tartaroa bozik eman zen itsasora; bere beso luzeak erabiltzen zituen hala nola mariñelek arrauak. Hariz hariz, ardietsi zuen leihorra.

Jende guzia bildu zen haren ikustera; eta egundaino ez baitzen negurki hartako gizonik aurkhintza hetarat agertu, batzuk miretsiz, bertzeek beldurrez, orok egin zioten besta eta ongi-ethorri hainitz.

Bandan behar zen hazi, eta etzen errex. — Xahal bat osoa jaten zuen gozaltzeko; eguerdi arratsetan etzuen gutiago behar. Hola, laster iretzi zituen tokiko xahal guziak. Orduan hasi zen haur jaten; eta norbait arranguratzero ausartatzen bazen, burutik behera jorik, odola zariola gordinik jaten zuen hura ere.

Etzakioken gerlarik eman: haren larrua hain zen gogorra, non ez baitzen tresnarik hura zilhatuko zuenik. Jendea izitu zen; oihan eta harziloetara ihes egin zuen.

Hortau ziren, lar-abereen pare, belhar eta basa fruituak hazkurri, uhartzean agertu zenean untzi bat. Pena gaitzak leihorrera hurbildu zuen laster. Mariñelak lurrera jautsi ziren. Beldurrak harziloan gordea zadukan gizon bat, bere zokho-

tik atheratu zen, arrotzak ikusi zituenean eta erran zioten: Nor edo nongoak zarete zuek? — Eskaldunak gare. — Ongi! ongi! badakit zuen fama, badakit prestuak zaretala eta gizon bihoz-dunak. Haorren gatik albiste salbagarri bat nahi darotzuet eman. Ez bide dakizue toki txarrean zabilzatela. Bada hemen tartaro ezin-bentzutuzko bat, zeinari gozo baitzayo kristau haragia.

Bethor! bethor! diote Eskaldunek, mintzatuko gare debruak berak ezin ikhasi duen mintzayaz. — Berautzue, dio gizonak; haren larrua burdina bera bezain gogorra da, harmaz ezin zilhatuzkoa; ahotik eta begitik baizen ez dakiokke deus egin.

Solasean daudelarik, hor agertzen da tartarroa. Arrotzak ikusi ditueneko lasterka heldu da eta irrintzinaka, bere ustez ase on baten egitera.

Ganetxiki Hendayarra orduan baliatu zen gizonak eman albisteaz. Bazuen habala bat marrazo larruz egina. Xisparik etzen oraino dembora heyetan. Hendayarrak habalan ezartzen du harri bat, eskura heltzen zayon biribilena. Hirur edo lau aldiz birungatzen du habala buruz gaine-tik, eta igortzen harria hain zuzen eta zorrotz,

non lehen aldian tartaroari lehertzen baitio bere begi bakharra.

Digantea lurrera doha. Lazgarri zen haren ikustea herrautsean zalapartaka, ihauska eta marrumaz. Harri, zur puska, atzeman guziak hortzez karruskatzen zituen. Ez da hortaz izitu Hendayarra. Badohako tartaroari, lotzen zayo ileetarik, eta oihu egiteko ahoa ideki duen batez, hau dik ezpata sartzen dio bihotzeraino.

Bizi ziren jendeek jakin zuteneko tartaroaren heriotzea, ilkhi ziren gordegailuetarik. Ez dute geroztik leheneko tzarkeriarik egiten, orai eza gutzen dute Jainko legea. Mariñeleri behar orduetan laguntza ematen diotete. Eskaldunek bereziki besta handiak izaten izaten dituzte heyen leihorretara jausten direnean, jan-edanak eta bizigailuak oro urrurik.

Bainan non da toki hura? urrun gure lurretarik, urrun gure itsaso etarik. Satharitzeko eta Leizarazuko ene bi kusiak, eta Buzunaritze Salaberriko semea, Ziburun egoten eta itsaso guzietan barna ibiltzen direnak, izatu dire urruneko toki hartan. Heyen ganik dakitzat gauza horiek; seguratu naute arras egiak direla; eta gerthatu

ez balire, etzarotetan naski segurantz hori emanen; heyek ere tokiko jendearen ganik ikasi dituzte.

V.— BITARTAROA

Orduan xutitu zen Fermina Leizpaz-Jauregi-koa, eta guzieri agur eginik, mintzatu zen hune-laxe:

Herjauna, eta zuek ene lagunak, aditu duzue Tartaroaren ixtorioa; nik ahal dutan bezain ongi erranen dut Mazarrun bitartaroarena.

*Gaztetasuna bero,
Zaharra ez hain zoro,*

Urkietako ordokian bizi ziren bortsu umezurtz, lau anaya, arreba batekin. Margarita zuen neskatxak izena. Guzien erranera, iguzkiaren azpian etzitaken ikus haur ederragorik. Larria zen eta zardaya, haren gerri meharra zalhu zen zumearen pare. Ilaya, belearen hegala bezain beltza, kuskuilaka jausten zitzayon sorbaldetan behera. Edertasuna zerutikako dohain bat da; hartan nihork ez du merezimendurik. Bertze ariaz zen maithagarri gure Margarita eta jakin zuen bihotz guzien biltzen.

Bere anayek itsutuki maite zuten. Bertze dohain guzien gainera, bazuen boz bat hain ozen eta gozoa non, diotenez, abereak jatetik gelditzen baitziren haren entzuteko. Iduri zuken zorionez bizitzeko sorthua zela:

*Bainan ez da arrosarik,
Non ez duen arrantzerik.*

Gazte horiek mendi gora baten behereko aldean zuten egoitza. Anaya arrebak goan ziren behin mendi hegalean basusoen ihiz-tatzera. Sareak hedatu zituzten. Bainan haizea ez baitzen alde, usorik etzen ageri. Neskaxa harat hunaka zabilan, ez jakinez nola iragan dembora.

Anayeri erraten diote: Nahi zinukete mendi gainera igan enekin? Iduri luke bazter eder asko handik ikus ginezakela. Anayak elgarri beha gelditzen dira, zerbaitek lotsatzen balitu bezala. Ageri zen solasa etzela heyen gogokoa. Heyek bazakiten mendi gibealeko berri; eta beldurrez on etzen zerbait arreba maiteari gertha zakion, bizkar hartan agertzerat etzuten utzi nahi. Lauak ixilik zauden. Margarita ohartu zen segretu zer-

bait bazela hortan. Zer ziteken jakin nahiz, lehia biziago bat hartu zuen. Goazin mendi gainera, zion bethi; eta anayak bethi gogorretik. Zer egin dut bada zuen desgogorako? dio Margaritak; eta haren begi ederrak nigarrez bethetzen dire.

Orduan anaya gazteena mintzatzen da: Ez othe gare bada gu gure arrebaren zaintzeko, aski ozarrik nihor izan baladi huni jazar egiteko? Ni bederen, ene biziaren ematera nago ene Magaritañoaren alde.

Zaharrenak, solas hortaz min harturik, berehala ihardesten du: Gu ez gaituk hi baino gibela-go, behar balitz ere debruari buru egin gure arre-
baren beiratzeko. Eta hola mintzo haizenaz geroz, abia gaiten (hasarreak urrunegi zaraman), goazin, laster ikusiko diagu zer den hire gaitasuna.

Ordu berean, arrano batek izaya handi baten gaintetik kantatzen zuen:

*Atzo hala, egun hola,
Nork daki bihar nola?*

Hori aditzearekin, zaharrenak erran zion anaya gazteari: Orhoitzeko izanen duk aintzina-go goatera behartu gaitukala; eta urrikibiderik atheratzen balitzaiku, hi izan hainte, hi bakharrik hobendun.

Igan ziren beraz mendi gainera; ibili ziren inguruka, alde orotara behaka. Handik bazter ederrak ikusi zituzten; eta neskatxak izan zue-nean aski, gibelerat itzuli ziren makhurrik batere gabe.

Zerk lotsatu zituen bada lau anaya hazkar eta bihotzdun horiek?

Mendiaren gibelean egoitza hartu zuen digante izigarri batek. Mazarrun bitartaroak. Sorbalden gainean bazituen bi buru, bakhotxa begi bakharrarekin. Hamar besoz luze zen eta arabe-raka lodi. Artho bat osoa sar zitaken haren aho bakhotxean.

Mendi gainera igan zenean Margarita, bi gerenden artetik beha ziagon Mazarrun. Balditu zen. Etzuen uste munduan bazitakela hain gizalaba ederrik. Bere harriduran, mutitua gelditu zen, horma puska bat iduri. Ez, hormarik etzen haren baithan, bai ordean su bat phiztu zen,

deusek ere ezin iraungizkoa, gau eta egun erreko zuena.

Burua galdurik, abiatzen da laster hunat, jauzi harat; marrobiaka mintzo da.

Ai ene zorigaitza! dio; ai ene dohakabea! norat suntsitu da ene arimako argia? Nork hunat erakhar zoratu nauen izarra? Gaurgeroz nola biziko naiz ene barneko oinhazearen gozagarri-rik gabe? Ai ene arimako argia? berriz ere ager zaite ene begietara. Ez dezazu nahigabez heratzerat utz zu baizik egundaino maithatu ez duen bihotza. Oi ene maitea, ene usoa, ene begiko ninia! zato ene besoetara; hemen zuretzat daude urhe, zilhar, diamantezko murrak.

Alfer dire oi huak; nihork ez ihardesten... hitz on bat nihondik ez ezagun. Mazarrun erhotu da; badabila jauzika, gero lurrean hauska; ehun kintaletako harriak oin muthurraz erre kara ambiltzen ditu.

Oihuari lotzen da berriz: Ai ene arimako argia! oi ene izarra! zerutik jautsia zinen naski; bethiko harat itzuli othe zare?

Nihork ez ihardesten... nihondik hitzik... Marrumaz dago Mazarrun *inha! inha! inha!* egi-
nez.

Haizea heldu da, firrinta arin bat hegalez egi-
ten duelarik. Baratzen da Mazarruni beha; ikus-
ten ditu haren zalapartak.

Oi Haizea, dio Mazarrunek, hik aphur batez
egiten duk munduaren itzulua; hi haiz gauza
guzien lekhuko; duda gabe hik badakik non itza-
lia dagon ene bihotzeko maitea. Habil, errok
hura gabe iguzkiak ez duela enetzat argirik;
errok hean hura maithatu dutalakotz nahi naue-
nez hemen minez hiltzerat utzi.

Haizea beha zagokion. Hambateko bihozmi-
nari urricaldurik, Mazarruni erraten dio: Urrikal-
tzen hatzait zeren nik uste baino barne samurra-
goa dukan. Ema hadi, Mazarrun gaizoa; goanen
nauk, erranen zioat hire maiteari nolako oinhaze
urragarrietan hagon orai haren minez.

Haizea zin-zinez mintzo zen. Hedatzen ditu bi
hegalak eta arinik badoha. Lore biltzen ikusten
du Magarita pollita, hurbiltzen zayo eta erraten
dio Mazarrun jaunak ezkontzaz galdatzen duela.

Hitz horren gainera, Margarita pollitak aurthikitzen ditu bere loreak, izkiritu min batekin diolarik: Pues! pues! ni bibartaro izigarriaren andre! Hil! hil! mamu itsusia.

Haizea, mandatari leyala, arraspostu horrekin itzultzen da, eta aditu bezala egia erraten du.

Ordu berean, errabia beltzak hartzen du Mazarrun; Haizeari berari nahi zioken jazarri; eskuak hedatzen ditu, aztaparretan haren ithotzeko. Baina frixt airatzen da Haizea, xirribika soinu bat eginez.

Mazarrunek, errabian, bere esku gaitzez erro-tik deramatza haritz ondoak, eta buruaren gaitetik birungatuz, beso-gainka igortzen ditu mendiz haindira, diolarik: Balimba lehertuko ditutzue Margarita pollita eta bere anayak. Pesia ortzietan nola harria erortzen baita lurraren gainera, hala erortzen ziren haritzak mendiz goragotik, eta batek lehertu zuen lau anayetarik gazteena.

Ageri zen Jainkoaren justizia zabilala guzieren erakusteko ez dagokiotela gazteeri zaharragoen manatzea, baina berak behar direla behatu zaharren erranari.

Asturugaitz horren ondotik, bertze anayek erran zuten elkharri: «Galdu dugu gure gastea; bainan goazin, bizia biziaren eman beza bitarta-roak».

Mendia gora zihozelarik, arrano kantariak izaya gainetik kantatzen zuen berriz:

*Atzo hala, egun hola,
Nork daki bihar nola?*

Mendi gainera heldu zirenean, handik, elkhar lagunduz, harri kotorak gain-behera pompeka ambiltzen zituzten. Mazarrunek ere igortzen zituen arbolak eta harriak. Makhurtua zelarik haritz baten atheratzeko, gainera erori zitzayon harri mokhor bat eta phorrokatu zion bizkar-hezurra. Oren baten bidetik entzun zen harek egin zuen orroa.

Biharamunean eta ondoko egunetan, arrano kantariak izan zuen zer jan.

*Nahi ez duenak aditu ezkila,
Sokaren nkitzen abia ez dadila.*

VI.— ITHURRALABA

Ferminaren ondotik, ethorri zen Martha Okhilemberrokoaren aldia. Bere mintzo eztiarekin hunela khondatu zuen Ithurralabaren ixtoria.

Herjauna, gaztea naizen bezala, barkha othoi ene hutsak, ezen errateko Ithurralabaren khondera, ez da hain errex nolabertze zembait.

Nik ez dut ikusi Iratiko erreka gaitza: — Amaxok erranik dakit hain barna eta barna dela, non iguzkiaren argia nekez heltzen baita beherera dino.

Hango pendoitz handiaren azpitik jauzten da ithurri bat, zilhar-bizia iduri, eta hain hazkarra non ihara bat alhan ezar baitezake. Errekan, horhemenka bada kotor asko zeinen artean ur tratuak osinak egiten baititu.

Erron arabera, beharria, toki haren gaineko aldean lurrari beharria emanen zuenak; entzunen zuen kantu bat zuragarria; nihon ez omen da hain ederrik aditu; xoriak hara goaten ziren kantatzen ikhastera.

Bainan nor ausarta harat jaustera? Zioten Ithurralabak han zuela bere egoitza, palazio bat gure eliza baino handiagoa, gauza ederrez bethea, eta harat atrebitu zirenetarik nihor etzela egundaino gibelerat itzuli. Zioten ere Ithurralabak burdinetan atxikitzen zituela hura ikusi zuten guziak. Nor edo nolakoa zen, nihork etzakien. Beldurrak urrun zadukan jendea. Artzainek handik baratzen zituzten ardiak. Orkhatz bat, ziotenez, egan oroz hara goaten zen Ithurralabari esne berriaren ematera.

Gauza miresgarri horien aiphua heldu izan zen Behorlegiko jaun gaztearen beharrietara. Hartu zuen bere begiz ikustera goateko lehia beroa. Ihiztari handia zen bezala, maiz ihizin bazohan alde hartara; bainan nihork bururaino ezin erakuts zeozoken bidea. Urrumago aldi oroz eginez, azkenean heldu zen pendoitz muthur bat etara, errekaaren gaineko aldean; eta handik zer ikusten du? Ithurralaba osinean igerika, Ithurzurumbilo deitzen duten tokian. Igerikatu ondoan, Ithurralaba pendoitz azpira sarthutzen, eta ihiztaria ere itzuli zen bere etxerat.

Bai, ederren artean ederra zen Ithurralaba; behin ikusten zuenak begietarik ezin khen zezakeen haren iduria. Behorlegiko jaun gazteak urhats bat etzuen egiten hura gogoan izan gabe.

Biharamunean mendira itzuli zen; gero egun guzietan, eta bethi hurbilxago aintzinatuz. Neskatxa ere goiz oroz harpetik atheratzen zen Ithurzurrumbilon mainhatzera: Nola ihiztariari ez baitzit zayon deusere makhurrik gerthatzen, egunetik egunera ausartagotuz, harkadien ingurua egirik, azkenean jausten da harpeko sarbidera. Han kausitzen ditu Ithurralabak mainhatzerakoan utzi soinekoak. Besoetan hartzen ditu eta pen-doitza gainera eramaten. Handik ikusten zuen Ithurralaba igerika eta pulumpeka urean dostatzen. Haren ilaya, urhea bezain horia, lodia ogi espala iduri, lurreraino, heltzen zen. Belo batek bezala estaltzen zuen.

Uretik atheratzean, lastear ohartu zen Ithurralaba norbaitek soinekoak eramane ziotzala. Ahalkez osinera jauzi zen berriz, eta handik minki othoitz egiten zuen, erranez: Nornahi izan zaitezten, ene soinekoen hartzailea, othoi othoi bihur zatzu ur hegira. Ihiztaria gordea zagon ixil

ixila. Neskatxa etzen othoitzetik baratzen; azke-
nean nigarrez hazi zen.

Gizon gaztearen bihotzak gaindi egin zuen orduan. Ohartu gabe, amore belharraren gainean jarria zagon. Ez da hemen halakorik. Diote bihotzik gogorrenak beratzen dituela. Ilkhi zen itzalpetik, eta erran zuen: Oi Andre gizalaben artean parerik gabe, ene eskuetan dira zure soinekoak: Nola utz? hautan lothua da ene bizia, ezen zu gabe ez noiteke gaurgeroz bizi. Gogotik bihurtuko darozkitzut, agintzen badarotazu jarriko zarela ene bihotzeko erregina.

Ez dakizu zer galdatzen duzun, dio lthurralabak. Ezina da hori: ene amakez nintuen egin lurraren gainean bizitzeko; eta zu ezin bizi zaitetzke ni bizi naizen tokian.

Etsi-etsian gizon gazteak erraten dio: Nola zu bezain andre begi eztikoak izan dezake harriaren pareko bihotza. Jakin dezazun amodio zinak zer ahala duen gizon leyalaren gainean, uzten zaitut libro; egizu gogoak eta bihotzak emanen darozzutena. Huna zure soinekoak, itzultzen darozkitzut; libro zare, zoazi zure amaren gana, amarik amarik oraino balimbaduzu, Ai! eneak ez du

berriz ikusiko bere haurra. Hemen egonen naiz hiratzen; hemen, harri hunen gainean utziko dut azken hatsa, orhoitzen ez bazare zure eskuan dela ene bizia, eta zureak, ni galduko naizen ordutik, nihon ez du phausurik izanen.

Hitz horren gainean, uzten ditu lthurralabaren soinekoak, eta urruntzen da nigarrez urtzera.

Ithurralabak berehala jaunzten du bere soina; baina, soinak ukitu zuen amore belharra, eta neskatxak jauntzi zueneko, berastu zitzaion bihotzeko horma.

Zurea naiz dio, zurea naiz, gizon gazte leiala; zuk merezi duzu lthurramaren alaba, amodioz, bortxarik gabe, nahi izan nauzu andretzat; nik ere amodio garbiz ematen darotzut bihotza eta bozik hartuko zaitut ene senhar eta jauntzat.

Ezkondu ziren. Ezteyeta barazkaria erditutara zeneom, norbaitek jotzen du atea. Senharrak aditurik, galdatzen du nor den han. Ihardetten diote eskale xahar bat dela; Sarraraz zazue, dio jaunak, onthasundun edo gabe, ez othe gare guziak anaya sorthu? Ene zorioneko egunean, Jainko onaren ume bat ez bide da kam-

potik geldituko gure bozkarioetan parterik gabe. Gizon xaharrak ordean etzuen sarthu nahi. Zer egiten du jaunak? Bera badohako othoiztera sar dadien: Ilhumada, dio, uria hari du, zato guregana.

Xaharrak ihardesten du: Ene alderat urrikaltzu izan zare; zuzen da, ene aldian, egin dezazudan ene ahaleko den ongia. Huna nik zer dakitan: Ithurzurrumbilotik atheratzean, zure andreak lurrean utzi du urhe-zigor bat. Berriz ikus eta eskura har baleza, behar luke, nahi edo ez, itzuli lehengo tokira. Holakoa da haren zoria; eta zuk gal zinezake zure andrea. Erna zaite beraz; zoazi, har zazu urhe-zigorra, eta behin-bethiku gal bedi zure andrearen menetik.

Goan zen arinik jaun gaztea, atzemanik ekharrri zuen urhe-zigorra, eta bere jauregiko toki gorderenean ontra estali zuen; ezik min zitzayon hain gauza ederraren xahutzea.

Geroztik, bozkariotan bizi zen bere andre paregabekoarekin, eta urthea gabe, sorthu zitzayoten haur bat guziz ederra. Behorlegiko jauregiak bazuen premu.

Goiz batez, jauna argia gabe ihizira goan zen. Ilhuna zen hura itzuli orduko. Sartzean, jauregia atzeman zueen deuilamendutan: sehiak zora-tuak zabiltzan aldeorotara, zer hari ziren jakin gabe. Nausia ikusi zuteneko oihuka hasi ziren: Jauna! Jauna! andrea galdu dugu. Goizetik ilkhi da, eta ihes egin du, airez aire iduri, halako lasterrean, non ez baitakigu norat egin duen.

Beldurrak hartzen du jauna; badoha urhe zigorra gordea zagon xokhora eta eskas kausitzen du. Ai zer bihozimina! Berehala ezagutu zuen Ithurzurumbilora inzulia zela andrea. Ezbat ezbia, harateko bideari lotzen da. Ber-bera argi zirrintako heldua da. Alferretan egiten du oihu, alferretan deitzen du bere andre maitea. Zurkhaitz lurrean landatu bat iduri, han zagon xutik, eta egonen ere zen, arhoitu ez balitz bere haurroz, orhoitzapen horrek berebaitharatu zuen. Amaren bulharraren eskasean, haurrak unhibe bat bear zuen. Bainen haurrak, ez orduan ez-eta gero ere, etzuen nahi izan arrotzaren bulharrik hartu. Eta, harrigarri zena, etzen eritzen, ez-eta ahultzen; aitzitik, handituz eta edertuz zihoan egunetik egunera. Halarik ere, hori etzen

aski jaun gazteari khentzeko bere bihotzeko mina; bethi begien aintzean zadukan galdu zuen andrearen iduria.

Arrats batez, gogoia ilhumik zagon. Norbaitek jotzen dio athea. Eskale xahar batek galdegiten du gabazko atherbea. Behorlegiko jauregian, dio jaunak, nihork ez du alferretan galdatu gabazko atherbea. Gabaz eta uria delarik, Jainkoak beira nezala kampoan ustetik haren ume beharretan dena. Sarraraz zazue, hemen aurkhituko ditu afaria eta ohe bat.

Barnera sarthu denean gizona, jaunak ezagutzen du ezteyeta egunean mintzatu zitayon eskale xaharra; adiskide mami baten ikustek etzion eginen haimbertzeko atseginik. Idouritzen zitzayon aingeru bat zerutik heldu zena.

Badakitatzat, dio xaharrak, badakitatzat zure nahigabeak; ethorri zaizkituzu zeren xahutu ez duzun, urhe-zigorra. Hura eskura hartuzeroz zure andrea ez dela bere burnan gabe, hortaz ohar eman narotzun.

Bainan karitatetsu zare, eta gure Jainko onak sariztatzen du karitatea; haren izenean, emanen darotzut eskas duzun argitanina.

Zure andrea gau oroz itzultzen da bere haurrari bulharraren ematera. Zaude beraz erne; adituko duzu xoriak airean egiten duen xirrinta bezalako bat. Zure andrea izanen da haurrari bulharraren ematerat ethoria, sehaskaren gainera makhurtua ikusiko duzunean, loth zakizkio gerritik, eta ez utz urhe-zigorra khendu arterainokoan.

Egin-ahalak abiatuko ditu itzuri beharrez; bainan zigorra eskuratu duzuneko, ezti-eztia jarriko da, eta gogo onez, amtzinean bezala, zurekin egonen da.

Egrak atheratu ziren xaharraren erran guziak. Nork erranen ditu jaun gaztearen barneko pilpirak bere andre maitearen berriz ikusteko tenoreari beha zagonean? Gauherdi da. Fhirrinta bat airean... Andrea! itzal bat bezala lerratzen da sehaskara. Jauzten zayo senharra. Alfer alferrak dire itzurtzeko indarkak. Jauna urhe-zigorraz jabetu da. Hura galduz gerortik, andreak ez du ihes goan nahi; amultsuki gelditzen da; besarkatzen, musuz estaltzen du bere senharra. Zer zorionezko ordua! Ai! zein dohakabe nintzen, dio andreak, zembat jasan dutan, zer ene minak

bortxatua izan naizenean ene jaun maitearen
gunik eta ene haurraren ganik ihes ibiltzera! Jau-
nak ihardesten dio: Ahantz detzagun bethikotz
iragan diren atsekabeak, bainan orhoit gaiten
zoriona bihurtu darokun gizonaz. Orduan eskuz
esku badohazi xaharra phausuan, zen tokira.

Suntsitua zen handik.

Bainan zer egin urhe-zigorra? Surat arthiki
zuten. Garrak ukitu bezain sarri, hartarik ilkhi
zen suge gorri bat xixtu minka; ihes egin zuen
lthurzurrumbilora eta gerenda handiaren aznira
sarthu, geroztik nihork ez baitu ez ikuzi ez aditu.

Zoriona bihurtua zen Behorlegiko jauregia;
jaun andreak hortaz gozatu ziren luzez. Eta hala,

*Ontra bizi izan baitziren,
Ontra ere hil izan ziren.*

VII.— ATHANO

Azkenik mintzatu zen Maria Etxauzekoa, herriko *zazpigarren lilia*. Herjaunaren alderat itzulirik, erran zion hauxe:

Jauna, haurttoa nintzen gure hauzoan bizi zenean atxo bat, hain xaharra non ehun urtheak puskaz iragaiten baitzituen. Hari aditu diot ixtorio bat, ene iduriz ederra; nahi nuke guzien gogarako izan baladi.

Athano Doneztebe-hirikoak noiznahi erraten ohi zuen:

*Lantiruri,
Munduan orok elkhar iduri.*

Xuxen ethor zadien edo makhur, bethi solas bera zuen ahoan. Hil zen egunean, jendeek erraten zuten: Athano hil da bertzeek bezala egin beharrez;

*Lantiruri,
Athanok bertzeak iduri.*

Athanou seme bakhar bat uzten zuen; eta hunek, aitari ehunetan aditu zion solasaren arabera, burutan zuen, munduaren eta jendeen eza-gutzeko etzela heyen ikustera goan beharrik. Parise Doneztebe-hiri baino handixago, zer erran nahi zuen horrek? Uste zuen Donestebe-hiritarrak nongonahiko jendeen idurikoak zirela. Etzenaz geroz kampoetan deusere ikhastekorik, zertara goan etxeko lanak utziz?

Nola haurretik amak elizara eramaten baitzuen, bazakien hango bidea, bertzerik baterez. Bere etxe inguruetan suertez ikusten zituen jendeek asko trufa egiten zioten; eta harek gozogozoan ihardesten zuen:

Lantiruri, Munduan orok elkhar iduri.

Egun batez, haren adintsuko arrotz gazte bat gerthatu zen Athanoko aintzinean iragaitera. Arrotzak agur eginik, Athanok galdatzen dio non dabilan hola. — «Mundu ikusten nabila ihardesten du arrotzak». — «Zer! mundu ikusten?» — Bai, deus ez da egiagorik».

Lanoki, burlarik gabemintzo zen gizon baten aditu nahiak kilikatu zuen Athano:

«Sar zaite, dio arrotzari; eguerdi ere dugu, zato, enekin hartuko dituzu bi ahamen, eta anartean eginen dugu solas. Arrotzak onhesten du gomitua eta sartzen da.

Jaten hari direlarik, Athanok erraten dio: «Ni, etxetik atheratzen naizenean, ez naiz eliza baino urrunago goaten. Ez dakit bertze biderik. Egia da hortaz aditzen dutala asko burla; bainan nik axola guti. Munduko gauza guziek elkhar iduri dute; zer balio luke ibil nadien bethi gauza beren ikusten? Eta zuk, mundua gaindi zabiltzanak, erradazu zer on atheratzen duzun zure urhatsetarik?» — «Nik, dio arrotzak, deus guti dakit, eta mundua ikusiz, ez dakitzatanak ikasten ditut».

Athano halako harridura batean zagon bere barazkaltiarri beha. Iduritzen zitzayon hura lehenago ikusirik, eta adiskidea ere zuela. Hori idurikeria bat izan behar zen, etzenaz geroz Athano nihon ibiltzen. Arrotzari galdatzen dio zer duen izena. — «Arkanjelu deitzen naute». — «Zu munduz mundu zabiltzala ikusteak atheraldi baten egiteko gutizia zerbait ematen daut niri

ere. Zer diozu hortaz? Laguntzat har banindezazu, gogotik abia ninteke zurekin». — «Hortaz atseginik baizen ez nuke, dio Arkanjeluk; bidean lagun bat on da; bi gizonak balio dituzte hirur; estrapu zerbait gertha baladi ere, laguntza aldean da berehala. Bertzalde, solas eginez bideak iduri du laburrago eta ahanzten da nek-hea.

Goan dire Athanoren duda-mudak; hartzen du makila eta bideari ematen da Arkanjelurekin. Donestebe-hiritarrek ikusi zutenean Athano bidayetan, landetarik oihu egiten zioten:

Lantiruri! lantiruri!

«Ikusten ditutzu horien burlak, dio Athanok, indargabeak dira. Halarikere, iduritzen zait on dela burlabide horien khentzea». — «Ederki! ihardesten du Arkanjeluk; ulitxa beharrian bezala da ardurako trufa».

Doneztebe-hiritik, lehembiziko urhatsak eraman zituen Donamarti-hirira. Han, jendea nigarretan zagoen: ehorztera zaramaten Beltzuntze bizkundera.

«Ai! dio Athanok, hemen ere gure herrian bezala... jendeak hiltzen, eta gero nigarrak... Lantiruri!»

«Hala da, dio Arkanjeluk; erranen darotzut hargatik guzientzat ez dohala bardin. Hainitz gizon ona zen Beltzuntze. Jende horiek aria dute nigar egiteko, beren aita galdu dute. Ona izan ez balitz, irriz eramane zuten ehorztera. Bainan, ikusten duzunaz, bertzerik da. Hiltzea, bizi berri baterako sartzea da. Orai, Jainko zuzenak Beltzuntzeri ematen dio bizian egin izan duen ongiaren saria».

«Nik, dio Athanok, ez dut ene jakinean gaizkirik egiten nihori».

«Eta, Arkanjeluk: Gaizkirik ez egitea ongi eta ederki da segur, bainan halere ez aski; ongia ere egin behar da».

Hola-hola solasean hari direlarik, gure ikusketariak Armandaritzera heltzen dire. Han etzen nigarrak: eliza-besta eta dantzak. Ilhuna hurbil zelakotz, gazteria berokiago baizik etzen jauzika hari, azken orenaz baliatzeko.

«Hemen ere Doneztebe-hirin bezala, dio Athanok:

*Lantiruri,
Munduan orok elkhar iduri!»*

«Egiatik urrun zabilta, ihardesten du Arkanjeluk. Nolaz etzare ohartzen gure Jainkoak nahiz gauzak, nahiz gizonak, egin izan dituela batzu bertzeak ez bezalakoak? Handi, xume, arteko, negurri guzietara egin ditu. Horrateheko gizon hori konkorra da, hunatxeko hau okherra; horra maingu bat; gazte harroak zembat! Xuriak eta belzaranak, dirudun dirugabeak ikusten ditugu guziak elkarrekin. Jainkoak baktxari eman dio bere bidea, luze edo laburra, nekhea edo errexia; eta zeinek berea egiten du ontsa edo gaitzki. Jainkoak gauziak gure onetan xuxendu ditu; ongiaren ahala guziera ematen daroku. Egun ikusi ditugu niharrez zohazinak; aldiz, huna hemen jauzika eta irrintzinaz hari direnak. Jainkoak daki nori eta zergatik eman atsegina, nori eta zergatik atsekabea. Guri dagokigu zeinek gurea ontsa hartzea».

Ilhuntezea zen Armandaritzeko jauregira heldu zirenean bi arrotzak. Galdatu zuten gau

hartako atherbea. Jaun baroina etzen Beltzuntze bezala maithatua; ez bada gaixtoa izanez, etzuen nihori bidegaberik egiten, ez-eta ongirik ere; bokhotxa zen bezala uzten zuen. Bere burua zuen maite: berekoyak uste du bere burua maite duela, bere gaitzetan hari denean.

Gizon idor horrek arrotzeri ihardetsi zioten, etzuela tzagutu-gabeko jenderik etxerat hartzen; zihoazela etxetiarretara edo bertze noranahi.

Etxetiarrak kantuz heldu ziren plazatik; ongi hartu zituzten arrotzak, eta erran zioeten: Uria hastera doha, zatozte barnerat; badugu eguerdiko barazkaritik afaltzeko utzi zikhiroki puska bat. Ha! jaunak, bakhan jaten dugu haragia, urthean behin da eliza-besta; ongi ethorri zaretela. Sar zaitetze, gurekin guk bezala eginen duzue».

Afaldu direneko, tarrapataka hor heldu da jauregiko muthil bat: «Laster! laster! dio; deith zatzue apheza eta midikua; nausia bat-batean eritu zaiku; ja galdua du hitza».

Hauzo bat suertez han gerthatzen zen. Ikusten zuen orduko nahasmenduan bi arrotzek etxe

hartan etzuketela phausu onik. Bere etxerat eramarik, ohe on bat eman zioten.

Ilhunduz geroztik, uria jausten zen zurrupikan, eta gau guzian hala-hala iraun zuen. Argitzean, ihara batetako antapera hautsirik, uhar gaitz, itsasoa iduri, bazter aphaletara zabaldu zen. Asaldutan eman zen bi arrotzak hartu zituen etxeko jendea. Behere aldean bazuten borda bat aberez bethea. Harat lasterka egin zuten orok. Ja berantegi zen; urak trenkatzen zuen bordako bidea, barneraino sarthua zen. Aziendak, beren esteketarik ezin libratuz, ithotzera zohazin; ageriziren heyen marrumak. Nor atrebi uharrera? tiroka zohan gaya. Jende gaixo heyek etsitu zuten azienda, beren izaite guzia, eta erraten zuten: Bethe bedi Jainkoaren nahia!

Gauzak hortan ziren; Arkanjelu zen baxharra etsimenik hartu etzuen. Bat-batean lazten ditu guziak; uharrera jauzi da. Gaya muthiriak behin baino gehiagotan ambilkaten du; bainan igerikari hazkarra da, garaitzen du uren zorrostasuna eta bordara sarthurik, trenkatzen ditu estekagailu guziak.

Orduan aziendek iragan zuten ukarra. Jendeek bildu zituztenean, bi arrotzeri nahi izan zioten beren ezagutza erakutsi. Bainan etziren han gehiago, ezik berehala norapait urrundu ziren.

Athanok erraten zion bere lagunari: «Horra gizon bat niholaz gure alderat zordun etzena, eta bere etxerat ereman gaitu ikusi duenean jauregiko debuillamenduaren ariaz, han ez gintazkela izan ontsa. Zuri esker, orai badu merezitu saria. Aldiz, jauregiko nausi idorra angora hila bide da, eta nola hartu duke Jainkoak?»

Arkanjeluk ihardetsi zion: «Jesus Jaunah errandu: Ez juya, etzaitezten izan juyatuak. Hari dago-kio gizonaren juyatzea».

Handik jo zuten Iholdi Agerrera. Etziren han baratu. Hasarrekoa nausitua zen etxe hartan; lau haurride kasailatzen ziren lur pozika baten gainetik.

«Horra, dio Arkanjeluk, onthasun gosearen ondorioa. Ez-deuskeria baten gatik hauzitan dira hemen; gauzaren baliotik zembat gehiagoren xahutzera dihoazi? eta, nork daki makhur horrek zer nahigabeak, zer aiherkunde eta bertze ondo-

rio txarrak erakharriko dituen familiara? Goazen, goazen hemendik urrun».

Berriz lotzen dira bildeari eta heltzen Irisarri Samaura. Bai, han etzen nigarrik ez samurgorik, ordu hartan bederen. Tamburina eta xirola aintzinean, jendeak pixtolet tiroka heldu ziren elizatik. Andregaya zen espos.

Arkanjeluk ezteiliarretan bazituen ezagunak. Nabi izan zituzten sarrarazi gure bidayariak. Arkanjeluk etzuen onhetsi gomitua; eskerrak emanik, jo zuen bideari. Bidean erran zion Athanori: Gizon horien artean badire ardura mozkortzen eta aharratzen direnak; ez da zuhur holakokin nahastekatzea.

*Hasteko, tamburin xirolak;
Edan-eta, zampak eta izkolak.*

Ilhundiriko heldu ziren Suhuskune Jelosera. Etxeko andrea athean zagon. Galdatzen diote gauko atherbea. Begiak eroriak zituen emaztekiak: orduan segurik, etzuen etxean arrotz beharrik. Bainan ilhuna gainean eta harekin uria. Andreak ihardezten diote: «Jainko onak ez du

nahi holako aroan utz detzadan bi arrotz kampo-
tik. Sar zaitezte; gure behartasunak uzten daro-
kugunetik emanen darotzuetegu.

Barnera sarthu ondoxean, Arkanjeluk galda-
tzen dio hean zerk gobeltzen dion bihotza.
Andreak ihardesten du: «Ez da egia bezalakorik,
zorrek daramatet etxea. Senharra galdu dut
luzez eri egonik; gero uzta txarrak altxatu, buru-
ziarik ezin egin, zorrak sorthu, eta bihar enkan-
tetik goanen da ene izate aphurra. Jainkoa urri-
kal bekit! ez dakit non etzi phausutuko dutan
burua.

Arkanjeluk ihardetsi zion: «Gauza horietaz
egun baino lehen argitua nintzen. Zure burua ez
biozozu atsekabeari eman; badakit ezen zure
egitekoak oraikotz antolatuak direla guziak».

Argia gabe goan ziren bi arrotzak. Goiz
berean letraketariak ekharri zuen berria, alhar-
guntsaren zorrak pagatuak zirela guziak, eta
etzuela gehiago zeren beldurrik izan. Andreak ez
du behinere jakin ez nola ez nondik ethortzen
zitzayon zorion bat hain guti igurikia.

Heletako feriak ziren orduan. Goazen ferien
ikustera, dio Arkanjeluk; han ez dakigun zerbait

ikhasiko dugu. Bidean, solas eta solas dihoazelarik, Arkanjeluk bere adiskideari erraten dio: «Ikusi duzu bardako alharguntsa onaren nahigabe mina. Bethi danik Jainkoari fidel izan baitzayo, Jainkoa ere, ordu gaitzean hitzeko izanen dela, ez egin hortaz dudarik, ezen bere saria agindu dio haren izenean baso bat ur emanen duenari».

Feriara heldu-eta, sal-erosleen artean ibili ziren. «Ikusazu, dio Arkanjeluk, zembat gezur eta espantu tzar egiten duten gizon horiek batak bertzea enganatu beharrez. Hunako hunek sasualtzat ematen du abere erdi usteldu bat; bertze horrek, dainurik aziendari kausitu gabe, ehun estakuru badituela erraten dio saltzaileari, galdatu prezioa nahi bailioke aphalarazi. Hemen-txe, oihalaria saltzaile hunek prezio dobletan bere puskak sakatzen ditu oihaletako ezagutzarik ez duteneri. Beha nola, saltzaileak oihala airean derabilkalarik espantuka, beha nola emazteki horrek azpitik hedatzen duen eskua zerbaiten ebasteko. Eta jende zuzenik zein guti!»

Orduantxe ferian agertu ziren hiru gizon elkharren ondotik lerroan zabiltzanak. Etsizutzen

beren izenez deitzen, baizik ere izen-goiti batzuz. Bati erraten zioten LATANZIRI, saltzen zituelakotz akhuloak eta jats zirietan sarthuak. Luxea zen eta izan-ahala mehe, ahurraren heineko buru ttipi batekin. Iduri zuen ur hotzez bici zela, Bertze biak Buhamiak ziren, ez elkharren trakakoak. OTHARRE, hola deithua otharrekin zelakotz, motza zen eta kozkorra. JOARE, haren anaya joaregilea, luzea zen eta zardaya, bi begi larri beltzekin.

«Hiru gizon horiek, dio Arkanjeluk goaten dire Ahazparneko merkhatu guzietara. Beren zuzentasunez ezagutuak dire. Bi Buhamiek gezurtatzen dute kastako aiphamena. Ahal bezala athe-ratzen dute bizitzekoa. Horien odoleko ohointzan hari direnak, azkenean ez dira izanen horiek baino aberatsago. Tzarkeriako gizona barneko gozorik gabe bizi da. Bertzalde, Jainkoak bere orena hartuko du, eta bide batez ez bada bertzeaz emanen dio gaztigua bizitze huntan, aip-hatzen ez delarik sekulako heriotzea urrikitan sarthu gabe hiltzen direnentzat».

Hirugarren egunean, gure bidayariak izan zuten ikuskari alegerago bat. Lau neskatxa irri-

gura zauden harrizko alkhi batetan; heyen aintzinean emazteki luze mehar bat xutik; eskuak eta besoak erabiliz, hitzak errepikan zaramatzala; hura hasarre gorrian, bertzeak irriz; iduri zuten kaxkabilak jauzikoetako xirolarekin. Eltze hautsi bat, hartan zen egiteko guzia.

Eguerdi gainean Arkanjeluk erran zion Athanori: «Badugu ikusirik aski, ordu da har dezagun etxe-alderako bidea».

Garraldako lephoa iraganik, heldu ziren Doneztebe-hiriko gainera; Athanoa ageri zen handik. Arkanjeluk lagunari erran zion: «Nik hobe dut hemendik xuxen Ahazparnera jotzea».

Athanok etzuen hitsik, koropilatua bezala zuen bihotza. Eskua harturik, Arkanjeluk erran zion: «Orai arteo bide zuzenaz ibili zare; zaude hortan. Gizonen ganikako laguntza menturakoa da eta maiz indargabea. Jainkoaren gainean berma zaite: hura da bethi bat eta bere umeen laguntzaile. Agur, banoha, bainan etzaitut ahan-tziko».

Hori erran-eta, Arkanjelu goan zen bere bidean. Athano, harritua bezala, xutik zagon: iduritzen zitzayon adiskiderik minenak uzten

zuela. Begietarik galtzean, hasbeherapen luze bat egin zuen; han berean zagon, bethi alde berera beha. Noizbait jautsi zen malda beheiti, eta bihotza handirik, itzuli zen etxerat.

Erran izan dut nola Athanora ethorri zenean Arkanjelu, Athanori iduritzen zitzayoela lehena-go danik bazuela harekilako ezagutza. Etzuen bada gauzak kanorerik, non Athanok iharduki zuen harekin? Laster argitu zen horren gainean. Igandean, elizara sarthu deneko, Athanori begietara heldu zayo erretaula zahar bat: hara jaun done Mikele Arkanjelu handia handik beha dago-kiola. Orduan ikusi zuen Athanok nondik zuen bere bideko lagunaren ezagutza. Gogoan erabili zituen bidayako gora-behera guziak, aingerua- ren erran zuhurrak eta berezikiago haren azken hitza,

Agur, etzaitut ahantziko.

Bihurtu ziotzan eskerrik bizienak. Huna geroztik gotz arrats egiten zuen othoitza:

Jaun done Mikele handia, bida zatzu ene urhatsak, izan zaite orai eta gero ene gerizape azken orduraino.

Athanok bizia eraman zuen gizon prestu eta jainkotiarrek bezala.

*Eta nola ongi bizi izan baitzen,
Hala ere dohatsu hil izan zen.*

VIII.— HERJAUNAREN HITZAK

Herriko Zazpi Liliek akhabatu zuteneen zeinek bere khondera, han ziren guziek etzuten aski aho heyen laudorioaren egiteko. Herjauna orduan hunela mintzatu zen:

«Ez dut aspaldian horrembertze atsegin hartu nola gaurko gauan. Milesker, andreak; Liliak deitzen zaituztete; bainan legez zarete lili eder maithagarriak. Hobekienik mintzatuko zenari agindu diot ezkontzeko dotea; nork lakike zuen artean berezten? Batzuek ezik nola bertzeek atsegin bera eman izan darokuguzue. Erran nuen, khondera luze edo labur izan zadien etzela atxola, gogaragarria izan zadien ber. Alde orotarik aditzen dut bardin atsegingarri izatu zaretela; beraz sari bera duzue merezi. Ene gogoia da aurthen ezkontarazteko ene alaba andrea. Egun berean, oren berean, esposatuko duzue zeronen gogoko izanen den gizon gaztea.

Bainan zu, ene alaba maitea, ixilik egotu zare; zurerik ez darokuzu erran deusere. Eta

bada, zure ama zenak (Jainkoak bere lorian duela) bazakitzen nihonereko khondera ederrak. Bat baino gehiago aditu duzu haren ahotik. Orai litake ordua guri hetarik baten errateko zure hautura».

Aitorialaba jaikitzen da. Huna haren hitzak:

«Ene aita Jauna, zure gogoko den guziaren egitea, hortan da ene gogoena. Ni ere entzun nahi nauzunaz geroz, urrun ene ganik zure zeihar egitea:»

IX.— KARITATEA

*Jainkoaren gatik egin karitateak,
Zerura darama zabaldurik bideak.*

Sagazpeko zubiaren aldean, gizon xahar bat arkhumaka zagon bideko errekan. Aragones bat gerthatu zen iragaitera bere mandoaren gainean. «Hel! hel! zion gizon xaharrak; Jainkoaren gatik egidazu laguntza». «*No entiendo*, ihardetsi zuen erdaldunak; Arri, maxo, arri!»! Eta bururik itzuli gabe, jo zion bere bideari. — «Arri? nombait baratuko haiz hi».

Ethorri zen gero itzain bat orgekin. Gizon xaharrak berriz oihu: «Hel! Jainkoaren izenean». Itzainak ihardesten dio: «Etxez aldaren egiten hari naiz; orgak kukurruka betheak ditut, toki hutsik ez dut zure hartzeko. Beei, idia, beeei!»! — «Beei? hire lekhua laster atzemanen duk, hire beha ziagok».

Haren ondotik heldu da gizon gazte bat lasterreginez. Xaharrak alferretan dei egiten dio. Trikatu gabe muthilak ihardesten du: «Midikuketa

noha eri batentzat, arno xorta baten edateko astirik hartu gabe. Ez dut demborarik galtzeko». — «Ez duk arno edateko astirik izan? izanen duk ur edateko».

Horra, berriz, gizon bat azienda errebelatu batzuen ondoan dabilana. Beldur da otsoak jan detzon, laster ez bazayote heltzen. Bertze batek urdeak merkhaturat daramatza, eta ez detzazke bidean trebes utz. Gero bertze batzu eta gehiago ere. Guziek aria onak badituzte, nihor ez da gizon xaharrari laguntzarik emateko heinetan. Kurri, muthilak, kurri! zuen estakuruak phisu xuxenetan pisatuko dire. Bai, bai, estakuruak horiek oro. Min duenari laguntza ematea, horra lehembiziko egimbidea, horra Jainko-legea.

Azkenik agertzen da gizontto bat, philda txarretan, axtoko baten gainean jarria bi xixteren artean. Xaharrak dei egiten dio dolumenekin. Gizonttoa gelditzen da eta galdatzen dio zer nahi duen.

—«Hemendik norapait eraman nezazun, ez bainaiz neroni higitzeko gai.»

Gizona astotik jausten da, diolarik: «Hirira behar-beharrez noha jats xume batzuen saltze-

ra; es dut deus bertzerik; horien dirutik erosiko dut labore zerbait. Ez izanez jatera zer eman, haurrak barurik etxean utziak ditut ene itzultzeari beha. Ordu hertxia den arren, etzaitut hor utziko».

*Guk elkhar lagun,
Jainkoa guzien helkun!
Zeren dukegu beldurrik?
Jainko hitzak ez du gezurrik!*

Hortan, badohako xaharrari, eta ahal bezala asto gainera heltzen du. Gero aintzinean igortzen du, diolarik:

*«Arri, arri, axtoko,
Jainkoak ez gaitik ahantziko».*

Gizonttoa mainguka zohan ondotik. Piltzar batetarik ezagun zen zauri zerbait oin batean bazuela.

Holaxe ttoko-ttoko zihoazelarik, gizon gazte eder batek gibeletik atzeman zituen. Asto gaine-

ko xaharraren ezaguna zen. Eskua hunkituz, erran zion: «Agur Petri».

—«Egun on, Ganis, ihardesten du xaharrak».

—«Jainko ona bekigu lagun, dio berriz Gani-sek, egun hau ezen egun gaitza dugu. Ez da nihondik berri txarrik baizen ageri. Aragones bat, bere herrira itzultzen zena, ohoinek hil dute Oihan-Beltzeko errekan, eta zituen guziak ebatsi dituzte. Zer bihozminak joko duen haren emazte gaixoa!

Itzain bat, berriz, etxe aldan hari zena, orgek, uzkailirik, azpian hartu dute. Bi bezoak hautsiak ditu eta tresnak xehakatuak. Jende on batzuk beren etxera bildu dute. Orai han dago ohean marrumaka.

Midikuketa zohan muthil bat, zubi txar batean iragaiten zelarik, urerat erori eta itho da. Midikuak ez daki, eta eria, laguntza eskasez, hilen da menturaz.

Erraten dute oraino, Donibaneko carrosak urdain bati lehertu diola urderik ederrena. Hura ez da hain dohakabe nola zembait abere errebelaturen ondoan zabilan gizon bat. Atzeman ditu,

bainan zezena erdibasa zuten eta adarraz her-
tzeak egin diotza gizonari.

Ez dire horietan berri txar guziak, bertzerik
ere aipatzen dute. Jainko ona alde bekigu!»

Gure maingua ez da lotsatzen; ihardesten du:

*«Guk elkhar lagun,
Jainkoa guzien helkun!
Zeren dukegu beldurrik!
Jainko hitzak ez du gezurrik!»*

Ordu berean, eskilak jotzen du eguerdi. Gure
bidayariak trikatzen dira; eta bonetak erauntsi-
rik, erraten dute Anjelus. Azken amena akhaba-
tu duteneko (oi gauza harrigarria, eta harrigarri
bezain egia!) mainguak ikusten du asto gainean
zen xaharra xutitzen bet-betan; bi urhezko
gakho handi daduzka esku batean; bertzea
hedatzen dio bere adiskideari; eta biak, eskuz-
esku, hedoyetan gora zerurat igaiten dire.

Gizon ttipi karitatetsuak orduan ezagutu
zuen Jaun done Petriren eta Jaun done Joaniren
lagun ibili zela. Mirakuluaz harrিতua eta balditua

lurrerat belhauriko erortzen da. Nahi zukeen othoitz zerbait egin; etzakien zer erran hau baik: «Milesker, Saindu handiak? milesker, Jauna! Jainko ona, milesker orai eta gero, bethi eta bethi, mendeek dirauteno! Hala biz, hala biz!»

Nork daki noiz arteo egonen zen hola, bethi hitz berak erranez, zerbaitek bihotzera ekharri ez baliotza bere haur etxean gosez geldituak?

Lurretik jaikitzean ohartzten da oineko lothura eroria duela eta zauria sendatua. Eta oraino, astoaren gainean, zer ikusten du? jartokian zakuto bat diruz bethea, eta xixteretan, thalo, gasna, xingar eta zahako bat arnoarekin. Liluratu ziren haren begiak, eta etxerakoan Jainkoari kantatzen zion amodiozko kantu hau:

*Argi ederrak goizean
Zerua gorritzen duenean,
Adoratzen zaitut, Jauna!
Berriz ere zure gana
Altxatuko dut bihotza,
Harekin ene othoitz
Gaua itzultzen denean.*

*Zuk daduzkatzu eskuan
Atsegin, atsekabeak,
Gauzen izan, gauzen gabeak,
Batzuen sari, bertzen gaztigu,
Jainkoa, guri urrikal bezazkigu!
Lagun gaitzatzu gure behar orduetan
Hel zakizkigu gure azken orenetan!*

*Jauna, zu zare amodiozko ithurria,
Karitatea zutaz izan da igorria
Goza dezagun hemen zuk eman bakea,
Zabal daukuzu gero zeruko athea!*

Aitoralaba ixiltzen da. Zoratuak zauden oro, nihor etzen ahoaren idekitzera ausartatzen.

Herjauna lehenik da xutitzen. Tintinka besarkatzen du bere haurra eta erraten dio: «Bai, zure baithan ezagutzen dut zure amaren odola. Nola-koa eta noraino heltzen zen haren karitatea, Jainkoa da baxharrik hori dakiena. Zu zare haren alaba, eta egun batez zuretzat dago harek orai gozatzen duen zoriona.

Zure eskua galdatu duten guzien artean, Korbaran Jatsu Laskorrekoak izan du zure hautame-

na. Nafarroan ez da ezkutari balentagorik.
Onhesten dut zure gogoko dena».

X.— ESPOS KHOROA

Orduan hurbildu ziren Zazpi Liliak; aldizka musu eman zioten aitoralabari eta jarri ziren haren inguruan. Herjaunak, ihustearekin lore floka xarmagarri hori, erran zuen bere bozkarioan: Egun hau zorionezko eguna da. Ez Espainian ez-eta Frantzian ere ez da aitoralabarik Baigorriko Therexak bezain espos-khoro ederra izanen duenik.

Ezkontzetako egunean, gazteria xuriz jauntzi zen, etxe aintzinak lorez betheak oihal xurien gainean. Germietarik, Urdosetik, Haritzaldetik, Banka eta Aldudetik, Anhauze, Lasa eta Azkaretetik, gizon gazteak mairu dantzan heldu ziren, tamburin, xirola eta atabalak aintzinetan. Bestek aste osoa iraun zuten. Diotenaz, ez da egundaino hain ederrik Nafar herrietan ikusi eta geroan ikusiko ere.

Ezteiliarrek ibar guziko ingurua egin zuten zaldiz. Buru buruan, behor xuri baten gainera igana, bere senhar jaunaren aldean zohan The-reza xarmagarria; Haren ondotik Zazpi Liliak

beren jaunekin eta gero ezteiliarrak moltzoan lerroaren akhabantzan.

Etxe bakhotxaren athean agertzen zen etxe-ko jauna bere andrearekin; nausiak azpil bat ogi bihiz bethea, andreak gorgoila batean arnoa. Herjaun gazteak dastatzen zuen arnoa: ogia hartu-eta, bihurtzen zion ekharleari, erranez: «Ene ezkont-urtheak ez du petxik ikusiko».

XI.— BESTEN AKHABANTZA

Munduko gauzak iraupen gutikoak dire; bestek dute ephe laburrena. Baigorrikoak iraungi ziren egundainoko guziak bezala. Azken egunean, herriko plazara bildu zen jende elementia bat. Zaspi Liliak beren erreginarekin agertu ziren akhabantzaren ematera. Plazaren erdian zortziek dantzatu zituzten Eskaldunen bi dantza zahar, *kanadellak* eta *bendela*. Katamoreak eskuan, inguruka dantzatu ziren, oin mokoaren gainean itzulikatuz orai harat gero hunat, katamoreak firrindatuz pondu bat huts egin gabetarik. Nor etzen xoratuko Zortzi Lilien esker ederrari? Orok nahi zuketzen egun harek iraun balu urthe bat. Iguzkiak etzuen nihor entzun, itzali zen gauaren ihes; eta jendeak etxerakoan, oxalaka erraten zuen: «Ai ai! noiz ikusiko dugu hola-ko bertze besta bat!»

Iraunkorrago izan zen Zaspi Lilien eta heyen erreginaren bizitze ederra. Beren demboran izan ziren erlen kontsolagarri eta jende beharren lagungarri. — Eta errana den bezala:

Nola bizi, hala hil,

Sinhestea dugu Jainkoak orai bere lorian
daduzkala.

Capitaine Duvoisin